

Onderwijs aan jonge kinderen

Specialisaties op de pabo

Bijna dertig jaar is er maar met wisselend succes aandacht geweest voor het jonge kind op de pabo's in Nederland. Vanaf 2013 komt daar verandering in met de verplichte specialisatie 'jonge kind' op elke pabo. Hoe zou deze specialisatie eruit moeten zien?

Cobi Boomsma is zelfstandig onderwijsadviseur met specifieke deskundigheid op het terrein van onderwijs aan het jonge kind (www.onderwijsaanhetjongekind.nl)

Wieke Bosch is verbonden geweest aan de IPABO, Amsterdam/Alkmaar. Zij is auteur van boeken en artikelen, die voornamelijk gericht zijn op onderwijs aan het jonge kind

'Het Podium': een basisschool in een middelgrote stad. Juf Saskia, jarenlang onderbouwleerkracht is ziek. Wat nu? De lijst met invallers wordt geraadpleegd, maar de invallers die ervaring hebben in de onderbouw zijn geen van allen beschikbaar. De kinderen opdelen is geen optie, alle groepen zitten overvol. Gelukkig ligt er een 'dagprogramma' klaar. Hierin wordt beschreven hoe je een dag kunt werken/spelen met jonge kinderen.

Mariska, een van de vaste invallers, gaat de uitdaging aan. De kleuters vinden het leuk om een andere juf te hebben, zij helpen haar door uit te leggen hoe het toegaat in de klas. Ze vertellen waar de materialen liggen en hoe daarmee gewerkt/gespeeld kan worden. Mariska vindt het moeilijk om de kinderen 'zomaar te laten spelen'... het lijkt wel alsof er dan niets geleerd wordt. Aan het einde van de dag is Mariska doodmoe, vooral

omdat er in de groep tegelijkertijd van alles en nog wat gebeurt en ze soms niet weet wat en hoe te reageren.

Aan de andere kant is ze verrast over het grote scala aan activiteiten dat gelijktijdig plaatsvindt en de zelfstandigheid van de kinderen in de groep.

Ze evalueert haar dag met de directeur en verzucht: 'Ik zou eigenlijk veel meer willen weten, van het onderwijs aan jonge kinderen. Ik ben nog een

PA'er en heb weinig over het onderwijs aan kleuters geleerd, specialisten jonge kind waren er toen niet.'

Achtentwintig jaar geleden ontstond de basisschool, de integratie tussen kleuter- en lager onderwijs. Een nieuwe school, een nieuwe naam: 'basisschool'. Ook kwam er een fusie tot stand tussen Opleidingen voor Kleuterleidster en de Pedagogische Akademie: de pabo ontstond. En die

pabo moest opleiden voor onderwijs aan kinderen van ongeveer vier tot ongeveer twaalf. Er waren pabo's waar de kennis over het onderwijs aan jonge kinderen als het ware 'weg gesaneerd' was, er waren geen docenten meer die ervaring hadden opgedaan aan een Opleiding voor Kleuterleidster. Gedurende 28 jaar is er met wisselend succes aandacht geweest voor het jonge kind. En nu, anno 2013, komen er verplichte specialisaties 'jonge kind' op elke pabo. Hoewel er in de kennisbasis (de generieke uit 2010 en de vakspecifieke uit 2012) veel aandacht is voor de algemene en specifieke kennis die onderwijsgevendenden moeten hebben, wordt het jonge kind niet specifiek benoemd. In dit artikel willen we nader ingaan op mogelijke inhoud van de specialisatie jonge kind.

Goed nieuws?

De aandacht voor het jonge kind neemt toe ... Goed nieuws! Met enige regelmaat verschijnen er publicaties over de kwaliteit van het onderwijs aan het jonge kind. Publicaties waarin beleidsmaatregelen van de overheid worden toegelicht, naast publicaties over de inhoudelijke vormgeving van dat onderwijs. En in het verlengde daarvan publicaties over hoe de opleiding tot specialist jonge kind eruit zou moeten zien.

Maar is het alleen maar goed nieuws ...? Er klinkt ook veel zorg door in de reacties van leerkrachten in de onderbouw, van wetenschappers, zoals prof. dr. Goorhuis-Brouwer, pabodocenten jonge kind en onderwijsbegeleiders.

De zorg spitst zich toe op het behoud van spel in het onderwijs. De nadruk komt in de onderbouw steeds meer te liggen op leren. De verschooning slaat toe, alle ontwikkelingspsychologische kennis over het jonge kind ten spijt. Ook jonge kinderen vallen al onder de toetscultuur. 'Meten is weten' is het adagium in deze tijd.

'Het lijkt wel of er niets is veranderd sinds 1986,' schrijft Frea Janssen-Vos (2013), terugblikkend op een artikel van haar hand in HJK 14 uit 1986. Al in 1986 riep zij op om de kwaliteit van het

'Early childhood education is unique: it starts with the child and not with the subjects matter' (Alliance for Childhood)

onderwijs aan kleuters te verbeteren. De komst van de basisschool in 1985 hield de gemoederen flink bezig. Mag onderwijs aan kleuters de eigen accenten behouden, was ook toen al de vraag. Anno 2013 trachten wetenschappers, pabodocenten en schoolbegeleiders (nog steeds) aan te tonen waarom het onderwijs aan jonge kinderen uniek is. Zij baseren zich op kennis vanuit de ontwikkelingspsychologie en op onderzoek, waarin onder andere aandacht geschonken wordt aan de neurologische ontwikkeling waar in het bijzonder de hersenontwikkeling centraal staat. Op verschillende terreinen verloopt de ontwikkeling van jonge kinderen in sneltreinvaart: sociaal-emotioneel, motorisch, cognitief. Wij citeren: 'Aangezien al ons gedrag wordt geregeld door onze hersenen, van het bewegen van één vinger, tot de meest geniale uitvindingen, heeft de ontwikkeling van baby tot volwassene ook alles te maken met de ontwikkeling of rijping van ons centrale zenuwstelsel' (Van Nunen, 2010). Het is interessant dat studies zoals deze van Van Nunen, bevestigen wat veel 'vroegere kleuterleidsters' als het ware intuïtief wisten. Over hersenontwikkeling werd vroeger niet veel geschreven, toch handelden zij vaak in overeenstemming met datgene wat jonge kinderen nodig hebben en bovenal: kinderen kregen de tijd om zich te ontwikkelen.

Waarom is onderwijs aan jonge kinderen uniek?

In het onderwijs aan jonge kinderen moeten de volgende kenmerken centraal staan:

- Jonge kinderen leren op een andere wijze dan oudere kinderen. De situaties waarin ze leren zijn ook verschillend. Jonge kinderen leren binnen de activiteiten die zij ondernemen.
- Spel is de basis voor het leren. Spel kent geen vast omschreven doelen, spel kun je benoemen als een motor voor ontwikkeling. Via spel ontwikkelt het kind zich en bereikt hij de ontwikkelingsdoelen die passen bij zijn ontwikkelingsfase.
- Spelend leren van het kind is leidraad bij het handelen van de leerkracht. Bij het observeren van spel kan de leerkracht de volgende vragen als criterium hanteren: is er echte betrokkenheid? Wat gebeurt er tijdens het spel? Wat zijn de leerervaringen? Zit er evolutie in het spel? Komen de belangrijke ontwikkelingsgebieden aan bod? Zijn er obstakels waardoor kinderen niet kunnen spelen?
- Jonge kinderen leren door (spontane) activiteiten die hen boeien. Spontane activiteiten kunnen soms overgaan in geplande. Er zijn ook geplande activiteiten, waardoor kleuters zich breed ontwikkelen. Dit lees je ook in een uitspraak van Pat Broadhead, Professor Playful Learning Leeds (2010): *At one end, too little adult support can limit learning. While play without adults can be rich and purposeful, at times it can become chaotic or repetitive activity, which is 'hands-on, brains-off'. At the other end of the scale, too much tightly directed activity deprives children of the opportunity to engage actively with learning.'* >>

• Mieke van der Gieft

De aandacht voor het jonge kind neemt toe

• Tom van Limpt Fotografie

Het begeleiden van jonge kinderen vereist kennis en vakmanschap van hoge kwaliteit

Willen we inspelen op het eigene van jonge kinderen en op hun wijze van leren, dan moeten we rekening houden met deze factoren. De ontwikkelingsfase waarin jonge kinderen zich bevinden is complex en kwetsbaar. Het begeleiden van kinderen in deze fase vereist kennis en vakmanschap van hoge kwaliteit.

Specialisaties op de pabo

Pabo's besteden al geruime tijd aandacht aan het jonge kind. Alle pabo's bieden in het curriculum specialisaties 'jonge kind' aan, maar de manier waarop dit gebeurt, verschilt per opleiding. Sinds kort werken lectoren jonge kind, verbonden aan hbo-instellingen, aan kennisontwikkeling over de ontwikkeling en het leren van jonge kinderen. De specialisatie jonge kind/oudere kind maakt het tevens mogelijk de voorschoolse periode bij de leeftijdsprofilering te betrekken (zeker de driejarigen). Daarin schuilt echter het gevaar van een 'naar beneden' doorgevoerde verschooling. Voorschoolse instellingen en scholen kunnen hun doorgaande lijn versterken door het kind en zijn wijze van leren (via spel) als uitgangspunt te nemen.

Bosch en Boomsma (2009) wijzen op het feit dat onderwijs aan het jonge kind niet bestaat uit een 'optelsom' van de vakken, zoals deze in de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) beschre-

ven zijn. Onderwijs aan jonge kinderen vertoont samenhang. Vanuit de invalshoek van activiteiten, waarbinnen spel het uitgangspunt is, blijkt dat de inhoud van vakken weliswaar een belangrijke rol speelt, maar dat die vakken niet als 'vak' aan bod komen. De activiteit/het spel is de leerweg van het jonge kind. En in dat spel komt het de vakken uit de WPO tegen in logische samenhang'.

Inhoud van de specialisatie 'jonge kind'

Veel pabo's hebben een specialisatie 'jonge kind' ontwikkeld. Lobo en Sardes hebben binnen Vversterk aandacht besteed aan de ontwikkeling van de specialisatie jonge kind op de pabo. In *Georganiseerd afkijken 1 en 2* (2012, 2013) worden pabo's beschreven die al langer een specialisatie 'jonge kind' uitvoeren. Tevens bevatten deze brochures interviews met onder andere lectoren en studenten over hoe en waarom men deze specialisatie heeft ingesteld en vorm gegeven.

Wij citeren wat Dorian de Haan, lector Ontwikkelingsgericht Onderwijs Hogeschool Inholland, in 'Georganiseerd afkijken, 2' zegt: 'Jonge kinderen leren anders dan oudere kinderen. Het is niet moeilijk om te zien dat ze anders leren, het is lastiger om te begrijpen wat dit 'anders' is. Het vergt specifieke kennis, inzicht en vaardigheden om te begrijpen hoe jonge kinderen leren en hoe je dat als leerkracht kunt bevorderen. Jonge kinderen

leren al doende: ze leren in het proces van het doen. En "doen" is spelen en onderzoeken.' Dorian de Haan is niet de enige die op deze manier over het leren (liever het ontwikkelen) van jonge kinderen spreekt. Deze zinsneden legitimeren een specialisatie jonge kind. Zij bevinden zich immers in een andere ontwikkelingsfase dan het 'schoolkind' en gekoppeld hieraan heeft het jonge kind andere behoeften en mogelijkheden om te leren.

Is het dan eindelijk zover? Kunnen we stellen dat vanaf 2013 het jonge kind een volwaardige plaats krijgt op de pabo? Als de voortekenen niet bedriegen, dan zal dat lukken.

Uit gesprekken met docenten 'jonge kind' blijkt dat niet alle pabo's de specialisatie op dezelfde manier inrichten. Er zijn veel variaties in zowel plaats in de opleiding met betrekking tot studiejaar, als duur van de specialisatie. Veel pabo's kiezen voor minimaal één studiejaar, soms ingedeeld in twee keer een semester, vanaf het tweede studiejaar of later in de opleiding. In de tekst *Kaderstelling* (Sardes, 2013) spreekt men de voorkeur uit voor een specialisatie na de majorfase, voor veel pabo's dus na het tweede studiejaar.

Op de inspiratiedag 'Het jonge kind op de pabo' (24 april 2013) werden we geïnspireerd door voorbeelden uit de praktijk, verteld door docenten uit de praktijk. Er werden ook onderwerpen en thema's besproken die binnen de specialisatie 'jonge kind' aan de orde zouden moeten komen. In de hierboven genoemde *Kaderstelling* worden een aantal van deze specifieke thema's kort toegelicht. Genoemd worden:

- Hersenontwikkeling: een ogenschijnlijk nieuw thema, maar ingebed in ontwikkelingspsychologie zijn aspecten uit de neurologische ontwikkeling en daarbinnen de hersenontwikkeling bekend. Het lijkt ons belangrijk dat informatie over hersenontwikkeling gekoppeld wordt aan de praktijk.
- Visies op werken met jonge kinderen.
- Volgen van kinderen; kijken naar kinderen; evalueren van de ontwikkeling van kinderen en hieruit concrete aanknopingspunten ontleen voor het handelen. Hier passen de begrippen: kind volgsysteem en 'opbrengstgericht werken' bij.
- Voor- en vroegschoolse educatie en met name kennis over instellingen voor nul- tot vierjarigen.
- Omgaan met verschillen, passend onderwijs en zorgplicht.
- Transitie van spel en spelend leren naar een meer vakgerichte benadering.
- Ook genoemd: thematisch werken, spel en ouderbetrokkenheid.

Dit zijn veel bekende aspecten, maar ook een aantal tot nu toe minder genoemde thema's. Op

zich betekent dat een verbreding en verruiming van het huidige aanbod.

De verplichting tot het aanbieden van een specialisatie 'jonge kind' geeft pabo's in post-hbo opleidingen de mogelijkheid om aan zittende leerkrachten een aanbod te doen om hun kennis en vaardigheden uit te breiden. En wie weet wordt er in de nabije toekomst een masterstudie ontwikkeld op dit gebied, de aanstelling van lectoren 'jonge kind' kunnen hierin een belangrijke rol spelen.

Invoeren van de specialisatie

In dit artikel hebben we in grote lijnen aangegeven wat het belang is van een specialistische opleiding voor leerkrachten, die met jonge kinderen willen gaan werken.

Wij gaan ervan uit dat alle pabo's vanaf september 2013 die specialisatie invoeren. De inhoud van een te ontwikkelen specialisatie kan getoetst worden aan datgene wat in de *Kaderstelling* genoemd wordt. Daarnaast zijn wij ervan overtuigd dat alle pabo's hieraan nog wel het één en ander willen toevoegen, zoals:

- de inrichting van een rijke speel- en leeromgeving, waarbinnen specifieke ontwikkelingsmaterialen een plaats krijgen;
- klassenmanagement: leiden en begeleiden;
- verleden, heden en toekomst van het onderwijs aan jonge kinderen.

Wij denken dat studenten aan pabo's heel goed gebruik kunnen maken van de handboeken, die de laatste jaren verschenen zijn op het gebied van onderwijs aan het jonge kind. Het lijkt ons belangrijk dat pabo's kennis en ervaring rond de specialisatie en de nascholing 'het jonge kind' uitwisselen. In het bijzonder denken we hier aan het landelijke netwerk 'specialisten jonge kind'. Misschien kan dit netwerk in de toekomst zich verbreden tot een Europees netwerk 'specialisten jonge kind'. 🌱

In mei van dit jaar verscheen de tweede druk van *Onderwijs aan het jonge kind ... een vak apart* bij ThiemeMeulenhoff. Hierin maken Wieke Bosch en Cobi Boomsma pabostudenten en (beginnende) leerkrachten wegwijs in de pedagogiek, didactiek en het klassenmanagement bij het onderwijs aan jonge kinderen. Meer informatie: www.thiememeulenhoff.nl/hoger-onderwijs/pedagogisch-onderwijs/Pedagogiek%26Didactiek/onderwijs-aan-het-2e

Literatuur

De literatuurlijst kun je downloaden op www.hjk-online.nl